

SECTION 4. SOCIAL AND LEGAL PSYCHOLOGYDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-512-9-17>**THE STUDY OF CORPOREALITY
AS A HIGHER MENTAL FUNCTION****ДОСЛІДЖЕННЯ ТІЛЕСНОСТІ
ЯК ВИЩОЇ ПСИХІЧНОЇ ФУНКЦІЇ****Sinyakova V. B.***Doctor of Psychology,
Professor at the Department
of Psychology
Interregional Academy of Personnel
Management
Kyiv, Ukraine***Синякова В. Б.***доктор психологічних наук,
професор кафедри психології
Міжрегіональна Академія Управління
персоналом
м. Київ, Україна*

Актуальність дослідження тілесності людини обумовлює її вивчення в межах біологічних і медичних наук. З реальністю тілесного існування людина стикається весь час, існування тіла виявляється практично в кожен момент життєдіяльності у вигляді чи то «слабкості», «втоми», чи, навпаки, «сили», «збудження» тощо. Сутність існування та самоідентифікація людини дедалі частіше розглядаються з врахуванням людського тіла. Трансформації міжстатевих відносин, феміністська критика позиції жінки в суспільстві сприяють підвищенню інтересу до соціокультурних аспектів людської тілесності. Численні емпіричні дослідження тіла в психології, психофізіології, розробка специфічних тілесних технік для розв'язання психотерапевтичних завдань сприяють підвищенню уваги до людської тілесності не лише з боку вчених, а й привертають увагу суспільства.

Ми маємо на меті проаналізувати тілесність як вищу психічну функцію.

Для сучасної людини її тіло є тією пріоритетною умовою, яка багату в чому визначає професійну, соціальну і навіть особистісну успішність. Можна стверджувати, що уявлення про тіло є значущим аспектом соціальних уявлень про людину та її місце в суспільстві. Тому за останні десятиліття суттєво збільшилась чисельність досліджень тілесності. В результаті психологічних досліджень було встановлено, що для людини з вираженим прагненням змінити своє тіло вирішальну

роль відіграють не реальні тілесні параметри, а складна єдність сприйняття власного тіла і ставлення до нього. Багато дослідників наголошують на тому, що уявлення про своє тіло, його розміри, форму, привабливість є найважливішим джерелом формування уявлення про власне Я.

В. Джемс вперше визначив «тілесне Я» в структурі психічного, він виокремив дві «сторони»: Я свідоме (І) або чисте Ego і Я емпіричне (Me) або пізнаване. Згідно з Джемсом, до свідомого елемента особистості («Мое») включено уявлення людини про власне тіло і психічні здібності, а також матеріальні, соціальні, творчі досягнення тощо. Відповідно, він розглядає три елементи особистості: «фізичне Я» (тіло людини та належні їй матеріальні блага), «соціальне Я» (суспільний статус і соціальні ролі) та «духовне Я» (сукупність психічних особливостей і властивостей) [3, с. 14].

Р. Шонц визначав «тілесне» як етап у розвитку самосвідомості дитини – становлення тілесної самоідентичності. Для дитини відправною точкою в освоєнні навколишнього світу стає насамперед її власне тіло. Саме завдяки тілесним відчуттям вона навчається розрізняти: «усередині» і «зовні», «там і тут», завдяки привласненню тілесного досвіду – виокремлює себе з картини світу як активного суб'єкта.

Прихильники психоаналітичного підходу у своїй концепції тілесності в інтегративній психотерапії визначають тілесне «Я» як суб'єкта, що активно проявляє себе в тілесному бутті, який має здатність «отримувати чуттєвий досвід, який перекладає в образи й концепти, і можливість виражати себе в тілесній експресії» [2, с. 56].

Монографія «Психологія тілесності» декларує психосоматичну єдність людини і розглядає «нормальну» тілесність і патологію тілесності. У психофізіологічному підході тіло є універсальним зондом і повинно усвідомлюватися лише на рівні своїх кордонів, що розділяють світ і суб'єкта. Воно повністю підпорядковане суб'єкту. У стані нормального функціонування тіло ніби «прозоре», воно не усвідомлюється. У разі соматичного захворювання тіло стає власним об'єктом свідомості. Також тіло стає власним об'єктом свідомості під час освоєння нових рухів, у разі нездатності виконати будь-які дії, тобто у разі зіткнення з межами своїх можливостей. Тіло – це одночасно Я і не-Я, що включає істинне Я, через яке Я здатне виражати свою сутність. Таке розуміння тілесності підводить до особливої дефініції Я-фізичного «образа тіла». Тілесність – феноменологічна реальність, що являє собою поєднання біопсихосоціальних аспектів тілесного буття суб'єкта у фізичному світі. Тілесність має характер вищої психічної функції і є феноменом не тільки сприйняття,

а й самосвідомості, що формується у спільній діяльності з іншими людьми.

Тілесність передбачає розрізнення трьох просторів, у яких перебуває людське тіло, – природного, соціального і культурного. Відповідно виокремлено й описано природне, соціальне та культурне тіло. Тому необхідно розглядати тілесність у єдності онтогенетичного та індивідуального, соціокультурного та історичного розвитку, як «одухотворене тіло», що становить індивідуально-психологічну та смислову компоненти унікальної людської істоти [5, с. 34].

Останні десятиліття ХХ століття характеризуються новими поглядами в дослідженнях предмета тілесності: вважається, що тілесність не цілком ідентична тілу, що вона «ширша» і «більша» за тіло і тілесне-виражає психологічні проблеми людини. Водночас, незважаючи на сучасний рівень знань про тіло і психологію людини, сама сутність тілесності досі не цілком прояснена.

Теоретико-методологічним підґрунтям для принципово нового підходу є концепція Л.С. Виготського, щодо тілесних процесів: усе, з чим має справу людина, зокрема і її тіло, дано їй у культурно перетвореному вигляді, поміщене в певну історично і культурно детерміновану перспективу. Ідея «культурного» тіла, його символічної природи неодноразово обговорювалася у філософській антропології, мистецтвознавстві. Однак принцип універсальної ролі символічного в культурі сам по собі не дає змоги розкрити психологічний зміст культурних феноменів тілесності. Таку можливість відкривають уявлення Л.С. Виготського про закономірності психологічного онтогенезу, опосередковану будову вищих психічних функцій. Думка про нову якість фізіологічних систем людини, що виникає, так би мовити, «згори», внаслідок культурно-історичного становлення свідомості, може бути віднесена до всієї соматичної сфери людини, що набуває нової якості під час її культурного розвитку. Можна припустити, що відхилення від культурного шляху розвитку і є одним із центральних джерел порушення тілесних функцій і виникнення психосоматичних розладів. Таким чином, предметом психології тілесності є закономірності розвитку тілесності людини на різних етапах онтогенезу, а також її структура і психологічні механізми функціонування як людського, тобто культурно детермінованого феномена в нормі та патології; умови та чинники, що впливають на формування нормальних і патологічних явищ тілесності. Найскладнішими для розуміння є феномени тілесності в дорослої людини. Під час розвитку вони виявляються «вбудованими» в загальну архітектоніку психічного життя індивіда, смислову сферу його особистості. Чим більш вплетений тілесний феномен у психічне життя індивіда, тим

більш виражений «загальний психологічний акомпанемент», тобто що складніша і розгорнутіша система опосередкування власне тілесних проявів, то важче окреслити контури психосоматичного феномена в дорослої людини. Нині ми можемо припустити кілька основних шляхів актуалгенезу тілесного симптому [4, с. 33]. Психологічний патогенез низки тілесних розладів пов'язаний із відхиленнями процесу соціалізації тілесності в дитинстві, зі спотворенням структури знаково-символічного і ширше – психологічного – опосередкування тілесних феноменів. Актуалгенез психосоматичних розладів, подібно до того, як це відбувається в дитинстві, не замикається тільки на рівні інтрапсихічних механізмів опосередкування. За хронічного тілесного страждання симптом стає елементом соціальної ситуації розвитку. По-перше, соціальна ситуація розвитку може сприяти актуалізації стереотипів психосоматичного реагування, що закріпилися в онтогенезі (наприклад, схильність до головного болю або болю в шлунку у відповідь на ситуацію емоційних труднощів). По-друге, місце симптому в структурі ситуації та співвідношення з цілісною смисловою системою особистості визначають такі синдромоутворювальні характеристики, як цінність, перешкодження смислу симптому, умовна вигода його [1, с. 9]. Таким чином, психосоматичний розвиток триває і в періоді дорослості, реалізує в собі накопичений психосоматичний досвід, а також сформовані механізми психологічного опосередкування і регуляції тілесності, породжуючи новий клас складних психосоматичних феноменів і розладів.

Отже, тілесність – феноменологічна реальність, що являє собою поєднання біопсихосоціальних аспектів тілесного буття суб'єкта у фізичному світі. Тілесність має характер вищої психічної функції і є феноменом не тільки сприйняття, а й самосвідомості, що формується у взаємодії з іншими. Подібно до решти вищих психічних функцій тілесність вбудовується в загальний перебіг психічного розвитку і набуває системної будови, знаково-символічного характеру, «культурної» форми, довільності функціонування.

Література:

1. Мартинюк І. А. Техніки тілесно-орієнтованої терапії у корекції емоційних станів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 8. С. 60–63.
2. Мова Л. В. До питання про проблему використання тілесно-орієнтованих психотехнік під час підготовки практичних психологів в умовах педвузу. *Персонал*. 2000. № 5(59); № 10(15). С. 151–152.

3. Рождественський А. Ю. Рефлексія тілесного потенціалу в життєвому самовизначенні старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2002. 19 с.

4. Терлецька Л. Г. Тілесно-орієнтована психологія : навч. посіб. Київ : Главник, 2008. 128 с.

5. Хлівна О. М. «Психологія тілесності» для майбутніх психологів: апробація програми нової навчальної дисципліни. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. Київ : Ун-т «Україна», 2015. С. 89–94.